

TÜRK DÜNYASI ŞAIRLERİNDE MİLLÎ KİMLİK SİMGESİ OLARAK ANA DİLİ

Erol SAKALLI*

Özet:

Dil, iletişimin ötesinde pek çok işleve sahiptir. Bu işlevlerin en önemlisi de onun bir topluluğu millet yapmasıdır. Milletler ancak dilleri ile birlikte anılırlar ve dilleri ile var olurlar zira dil milleti oluşturan kültür, gelenek, görenek gibi temel unsurları içinde barındıran ve bunların nesilden nesile aktarılmasını sağlayan en güçlü araçtır. Bir millet, dili var olduğu müddetçe var olacaktır ve aksi bir durumda bu millet tarih sahnesinden silinecektir. Türk milleti de tarihi boyunca diline önem vermiş, onu korumak ve zenginleştirmek için birçok çalışma yapmıştır. Aksi bir durumda, Türk dili kaybolacaktır ve bu da Türk milletinin tarih sahnesinden silinmesi manasına gelecektir. Bunun farkında olan birçok bilim insanı ve edebiyatçı da bu konuda bilinçli davranarak halkta bilinç oluşturmak için eserler ortaya koymuşlardır. Geniş bir alana yayılmış Türk coğrafyasında da pek çok şair “ana dili” temalı şiirler kaleme almış, halklarını öz dillerinin güzelliklerinden, gücünden haberdar etmek istemişlerdir. Nitekim Orta Asya Türklerine karşı Çarlık Rusyası’nda başlayıp Sovyet döneminde de kesintisiz devam eden asimilasyon çalışmaları bu tür eserlerin ne denli önemli olduklarını ortaya koymaktadır.

Biz bu çalışmamızda Anadolu’dan Kazakistan’a, Tataristan’dan Kıbrıs’a, Özbekistan’dan Kırım’a, Başkurdistan’a kadar uzanan bu geniş coğrafyada ana dili hakkında şiir yazan şairlerimizi ve şiirlerini ele alarak Türk dünyasının zengin edebî birikimi içinde tüm Türklerin ana diline verdikleri öneme ve ortak duygulanma alanına vurgu yapacağız.

Anahtar kelimeler: Ana dili, Türk dünyası şairleri, şiir, ortak duygulanma.

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi, erol.sakalli@usak.edu.tr

Mother Tongue as a Symbol of National Identity Among the Poets of Turkish World

Abstract:

Language has many other functions apart from being a means of communication. One of the most important of all these is that it turns a community into a nation. Nations are named and exist with their languages because the language of a nation is the most powerful means that involves the basic elements such as culture, customs and traditions and that transfers these from generation to generation. A nation will survive as long as its language survives; otherwise, it will die. The Turks, throughout the history, have given importance to their language and conducted many works to protect and enrich it. Aware of this very fact, many scientists and poets have created Works that have aimed to make their people more conscious. On the vast Turkic geography a number of poets have used “mother tongue” as the main theme of their poems thereby making their people aware of the richness and power of their own language.

In this study, I will focus on the importance the Turkic poets have given to their language and the common feelings of the Turkic poets through their poems on mother tongue from Anatolia to Kazakhstan, from Tatarstan to Cyprus, from Uzbekistan to Crimea and Bashkotorstan.

Key words: *Mother tongue, Turkic poets, poem, common feelings.*

Giriş

En temel şekliyle insanlar arasında iletişimi sağlayan araç olarak tanımlanan dili pek çok dil bilimci temelde dilin iletişim yönüne vurgu yaparak tanımlamışlardır. Berke Vardar ise “Belli bir insan topluluğuna özgü, çift eklemli sesli göstergeler dizgesi.”¹ olarak yapısalcı bir biçimde tanımlarken dilin fonetik ve sistematik yanını öne çıkarır. Benzer tanımların çoğaltılması mümkündür ancak dilin kültürel, sosyal ve belki de en önemlisi millî yönü düşünüldüğünde yapılan bu tanımların ne kadar yetersiz kalacağı aşikârdır. Dilin en temel niteliği olan iletişimi sağlamanın yanında onun kültürel, toplumsal ve millî açılardan da çok önemli bir araç olduğu sürekli dile getirilen bir olgudur. Dil bir topluluğu millet yapan unsurdur. Nitekim dil ile toplum ve kültürün ilişkisini ele alan Doğan Aksan, Humboldt’tan yaptığı alıntıyla bu konuda şunları söyler: “Bir ulusun dilinden o ulusun kültürüne, dünya görüşüne inilebileceğini savunan ve bu görüşü sonradan birçoklarınınca benimsenen Humboldt, dilin bir ulusun ruhunun dış görünüşü olduğunu belirtmekte ‘ulusun dili ruhudur; ruhu da dili’ demektedir.”² Ziya Gökalp dil-millet ilişkisini “Millet, ne irki, ne kavmî, ne coğrafi, ne siyasi ne de iradi bir zümre değildir. Millet lisanca, dince, ahlakça ve bediiyatça müşterek olan yani aynı terbiyeyi almış fertlerden oluşan bir zümredir.”³ diye açıklayarak millet ve dil ilişkisini

1 VARDAR, Berke (2002), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, s. 71.

2 AKSAN, Doğan (2003), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 65.

3 GÖKALP, Ziya (2007), *Bütün Eserleri-Bir Kitaplar 1*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s. 184.

ortaya koyarken Zeynep Korkmaz dil ile kültür ve millet ilişkisini “Millet, kendine has değerler ile şekillenmiş bir toplum türü olduğundan, milleti oluşturan nitelikler dilde de kendini belli etmiştir. Genel dil bilimcilerin de belirttikleri gibi, milletlerin sosyal yapılarından gelen manevi özellikleri, aydın karakterleri, millî şahsiyetleri ve kültür değerleri dilde kendini gösterdiği için, dil ile kültür arasında bu bakımdan da sıkı bir ilişki vardır. Bu da demektir ki, dil bir milletin manevi gücünün eseridir. Onun ruhunun dış görünüşüdür.”⁴ diyerek ele almaktadır.

Elbette kültürün, gelenek ve göreneklerin, toplumsal ve millî unsurların kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan dil herhangi bir dil değildir. O, ana dilidir, bireylerin “... içinde doğup büyüdüğü aile ya da toplum çevresinde ilk öğrendiği dil”dir.⁵ Bu dil, bireyleri toplum ve millet yapan, milleti bir arada tutan dildir. Bir milletin dilini kaybetmesi önce özgürlüğünü sonra da benliğini kaybetmesine yol açacak, bu surette millet tarih sahnesinden silinecektir. Türk milleti de uzun tarihi boyunca çeşitli zamanlarda ve çeşitli nedenlerden dolayı esir düşmüş, asimile edilme çabalarıyla karşılaşmıştır. Bu asimilasyon çabalarının en temelinde de Türklere dilini ve dinini unutturmak bulunmuştur. Bunun örneklerini Çarlık Rusyası’nda ve özellikle Sovyet döneminde Türk dünyasında görmek mümkündür. Bu bağlamda, 19. yüzyılın ikinci yarısında “Rusya’da yeni bir eğitim sistemi tartışılmaktaydı. Bu eğitim sistemi Rusya sınırları içinde yaşayan, Rus olmayan halkların Rus maneviyatında yetiştirilmesini, kısacası Ruslaştırılmasını öngören bir programdı.”⁶ Bu programın neticesinde de Türk dünyasında Rus dili ana dilinin rakibi hâline gelmiştir.

Kimi zaman ise herhangi bir dış çaba gerekmeden sadece özentiden, farklı olma isteğinden kaynaklanan bir biçimde Türk dili yerine farklı dilleri kullanmak tercih edilmiştir. Ne var ki, sebebi ne olursa olsun, Türk dilinden başka bir dilin kullanılması, Türk milletinin aydınları, özellikle de şairleri tarafından tasvip edilmemiş, pek çoğu Türkçenin önemini, güzelliğini ve gücünü gösteren çalışmalar yapmışlar, şiirler kaleme almışlardır. *Divanü Lûgat’it Türk ve Muhakemetü’l Lügateyn* bu tür çalışmaların en önemlilerindedir. Türk dünyasının çağdaş edebiyatçıları ve şairleri de bu konuda geri kalmamış, şiirleriyle Türk dilinin gücünü ve güzelliğini ortaya koymuşlardır. Büyük bir coğrafyaya yayılmış Türk dünyasında Tatarlardan Kazaklara, Anadolu’dan Özbekistan’a kadar pek çok şair ana dilini dizelere dökmüş; onu korumaya, yüceltmeye ve böylelikle millî benliklerini korumaya çalışmışlardır.

4 KORKMAZ, Zeynep (1995), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I. Cilt*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 675.

5 VARDAR, Berke (2002), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, s. 17.

6 AYAN, Ekrem (2008), “İbiray Altınсарın ve Nikolay İvanoviç İlminski’nin Kazak Eğitim Sistemine Etkileri”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/7 Fall, s. 125- 135.*

Ana Dili Şiirleri

Tatar edebiyatında Abdullah Tukay *Ana Dili* şiirinde:

<i>İy tuğan tël, iy matur tël etkem enkémneñ tëlé!</i>	Ey ana dilim, ey güzel dil, anamın babamın dili!
<i>Dönyada küp nerse béldém sin tuğan tël arkılı.</i>	Dünyada çok şey bildim sen ana dili vasıtasıyla.
<i>İñélék bu tël belen enkem bişekte köylegen,</i>	En önce bu dil (ile) anacığım beşikte ninni söylemiş,
<i>Annarı tönner buyı ebkem hikeyet söylegen.</i>	Sonra geceler boyu ninem masal, hikâye söylemiş.
<i>İy tuğan tël! Her vakıtta yerdemén belen sinéñ,</i>	Ey ana dilim! Her zaman yardımın ile senin,
<i>Kéçkéneden añlaşılğan şatlıgım, kaygım miném.</i>	Küçüklükten anlaşılmiş kaygım, sevincim benim.
<i>İy tuğan tël! Sinde bulgan iñ élék kılğan dogam:</i>	Ey ana dilim! Sendedir en önce ettiğim duam:
<i>Yarlıkagıl, dip üzém hem etkem enkemné, hodam!</i>	Bağışla, diye beni ve anamı, babamı, Hüdam! ⁷

diyerek ana dilini övmüş, bu dilin anne ve babasının yani atalarının yadigârı olduğuna vurgu yapmıştır. Tukay için ana dili, ilk duyduğu şeydir, ana dili şairin annesinin ninnileri, ninesinin hikâyeleri ve masallarıdır, ana dili şaire birçok şeyi öğrenmesinde yardım etmiş; o, bu dünya ile ilgili tüm bildiklerini ana dili vasıtasıyla öğrenmiştir. Ana dili şairin kendini en iyi ifade etme yoludur. Nitekim “Toplumun bir üyesi olarak bizim toplumla bütün ilişkilerimiz ana dili aracılığıyla sağlanır: ama biz de ancak ana dilimizle, bir toplumun parçası oluruz. İnsan ister birden çok dilin konuşulduğu bir çevrede ya da ülkede büyüsün, ister ana-babası değişik uluslardan gelmiş olsun, bu dillerden ancak biri ana dilidir; insanı çepeçevre sarar ve bilinçaltına iner.”⁸ Aynı şekilde Tukay da sevincini, endişesini, kaygısını ana diliyle ifade etmiş, Allah’a kendi diliyle yakarmıştır. Bu nedenledir ki, ana diline sahip çıkmak oldukça elzemdir.

Tukay’ın bu görüşlerini ve etkisini aynı şekilde Başkurt edebiyatında da görebiliriz. Başkurt edebiyatının önemli isimlerinden Remi Garipov *Ana Dili* şiirinde önce Tukay’a bir gönderme yapar ve aynı şekilde o da ana dilinin güzelliklerinden ve gücünden bahseder:

<i>İ tuğan tël, i matur tël,</i>	Ey ana dil, ey güzel dil
<i>Atam - esemdëñ tëlé! ..</i>	Babamın annemin dili! ..
Tukay	Tukay

⁷ TUKAY, Abdullah (2007), *Türk Lehçeleri Grameri*, ed. Ahmet Bican Ercilasun, Aktaran: Mustafa Öner, Ankara, Akçağ Yayınları, s. 739.

⁸ AKSAN, Doğan (2003), *Her Yönüyle Dil Ana Çılgılarıyla Dilbilim*, Ankara, Türk Dil Kurumu, s. 82.

*Min halkımdıñ seske küñlënen
Bal kortonday ınyı yıyamın,
Yıyamın da- yenle ınyılarzan
Huş yëşlëbër kerez kıoyamın.
Şuga la min bëlem tël kezërën:
Bërtëlden de tëlem kem tügël -
Köslö le ul, bay za, yağımlı la,
Kem kürër tik unı kem küñël! ..
Halkım tëlëmiñe-haqlık tëlë, -
Unan başka minëñ halkam yuq,
Yöregende halkı bulmağandıñ
Këşë bulırğa la haqı yuq!*

Ben halkımın çiçek gönlünden
Bal arısı gibi inci toplarım.
Toplarım canlı incilerden
Mis kokulu bir petek koyarım.
Buna göre ben bilirim dil kıymetini:
Bir dilden de dilim eksik değil
Güçlü, zengin de, çekici de,
Eksik görür onu bir tek eksik gönül! ..
Halkımın dili bana doğruluğun dili,-
Ondan başka bir halkım yok,
Yüreğinde halkı olmayanın
İnsan olmaya da hakkı yok! ⁹

Bu şiirden de görüldüğü üzere, Abdullah Tukay, genç yaşına rağmen, Başkurt edebiyatçıları etkilemiştir. Bu nedenle, onun ana dili ile ilgili görüşleri Remi Garipov'da da karşımıza çıkmaktadır. Garipov, dilinin güzelliklerini çiçeklere, bal dolu, mis kokulu peteklere benzetirken dilinin zenginliğine de vurgu yapar. Ona göre öz dilinin başka dillerden hiçbir eksiği yoktur; eksik görenler var ise de bu dilin suçu değil, onu eksik görenlerin kendi eksikliğidir. Şairin ana dili tek başına yeterli bir dildir ve başka hiçbir dile gerek yoktur. Şaire göre ana dilinin diğer özelliklerinin yanında “en önemlisi ona sahip çıkmanın halka sahip çıkmak”¹⁰ olduğudur. Çünkü, dilini kaybeden bir halk, millet sıfatını yitirecek ve kendi benliğini kaybedecektir.

Azerbaycan Türklerinin önde gelen şairlerinden Bahtiyar Vahapzade de *Ana Dili* şiirinde:

*Dil açanda ilk dəfə ana söyləyərək biz,
“Ana dili” adlanır bizim ilk dərsləyimiz.
İlk mahnımız laylanı anamız öz südüylə
İçirir ruhumuza bu dildə gilə-gilə.
Bu dil,-bizim ruhumuz, eşqimiz, canımızdır;
Bu dil,-bir-birimizlə əhdi-peymanımızdır.
Bu dil,-tanıtmiş bizə bu dünyada hər şeyi.*

Konuşmaya başladığımızda ilk önce
ana deriz biz,
“Ana dili”dir bizim ilk dersimiz.
İlk türkümüz ninnimizi anamız öz
sütüyle
İçirir ruhumuza bu dilde damla damla.
Bu dil,-bizim ruhumuz, aşkımız,
canımızdır,
Bu dil,-birbirimizle ahd-i
peymanımızdır.
Bu dil,-tanıtmiş bize bu dünyada her
şeyi.

9 GARİPOV, Remi (1996), *Eserzer. III Tomda. I Tom. Şıgırzar, Poemalar*, haz. N. V. Garipova, Öfö, Başkörtostan Kitap Neşriyeti, s. 57.

10 ÖZŞAHİN, Murat (2014), “Remi Garipov’un Şiirlerinde Başkurt Dili”, *Türkolojide ve Altayistikte Karşılaştırma ve Tarihi İncelemelerin Durumu ve Perspektifleri Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Ufa, Başkurt Devlet Üniversitesi, s. 352-356.

*Bu dil,-əcdadımızın bizə qoyub getdiyi.
Ən qiymətli mirasdır, onu gözlərimiz tək,*

Qoruyub, nəsillərə biz də hədiyyə verək.

Bizim uca dağların sonsuz əzəmətindən,

Yatağına sığmayan çayların hiddətindən,

Bu torpaqdan, bu yerdən,

Elin bağrından qopan yanıqlı nəğmələrdən,

Güllərin rənglərindən, çiçəklərin iyindən,

Mil düzünün, Muğanın sonsuz genişliyindən,

Ağ saçlı babaların əqlindən, kamalından,

Düşmən üstünə cuman o Qıratın nalından

Qopan səsdən yarandı.

Sən xalqının aldığı ilk nəfəsdən yarandı.

*Ana dilim, səndədir xalqın əqli, hikməti,
Ərəb oğlu Məcnunun dərdi səndə dil açmış.*

*Ürəklərə yol açan Füzulinin sənəti,
Ey dilim, qüdrətinlə dünyalara yol açmış.*

Səndə mənim xalqımın qəhrəmanlıqla dolu

Tarixi varaqlanır,

Səndə neçə min illik mənim mədəniyyətim,

Şan-şöhrətim saxlanır:

Mənim adım, sanımsan,

Namusum, vicdanımsan.

Millətlərə, xalqlara xalqımızın adından

Məhəbbət dastanları yaradıldı bu dildə.

Moskvada Puşkinə heykəl qoyulan zaman,

Ona abidə qoydu bu dildə Şirvanidə.

Bu dil,-tanıtmış bizə bu dünyada hər şeyi,

*Bu dil,-əcdadımızın bize bırakıp gittiği.
En kıymətli mirastır, onu gözlerimiz
gibi,*

*Koruyup, nesillere biz de hədiyyə
edelim.*

*Bizim yüce dağlarımızın sonsuz
azametindən,*

*Yatağına sığmayan çayların
hiddətindən,*

Bu topraktan, bu yerden,

*Memleketin bağrından kopan yanıq
nağmələrdən,*

*Güllərin renklerinden, çiçəklərin
kokusundan,*

*Mil düzünün, Muğan'ın sonsuz
genişliğindən*

*Ak saçlı dedələrin aklından,
kemalinden*

*Düşmən üstünə atılan o kır atın
nalından*

Kopan sestən yaratıldı.

*Sen halkının aldığı ilk nefəstən
yaratıldı.*

*Ana dilim sendedir halkın aklı, hikməti,
Arap oğlu Məcnun'un derdi sende dile
gelmiş.*

*Yüreklərə yol açan Füzuli'nin sanəti,
Ey dilim, kudretinlə dünyalara yol
açmış.*

*Səndə benim halkımın kahramanlıqla
dolu*

Tarixi kayıtlara düşər,

Səndə kaç bin yıllık kültürüm,

Şan, şöhrətim saklanır.

Benim adım sanımsın,

Namusum, vicdanımsın.

Millətlərə, halklara halkımızın adından

Sevgi dastanları yazıldı bu dildə.

*Moskova'da Puşkin için heykəl
dikildiğinde,*

Ona abidə dikti bu dildə Şirvani de.

*Bu dil,-tanıtmış bize bu dünyada hər
şeyi.*

*Bu dil,-əcdadımızın bizə qoyub getdiyi
Ən qiymətli mirasdır, onu gözlərimiz tək*

Qoruyub nəsilərə biz də hədiyyə verək.

Ey öz doğma dilində danışmağı ar bilən,

Bunu iftixar bilən

Modalı ədəbazar

Qəlbinizi oxşamır qoşmalar, telli sazlar.

Qoy bunlar mənim olsun.

Ancaq Vətən çörəyi,

Bir də ana ürəyi

Sizlərə qənim olsun.¹¹

Bu dil,-eccadımızın bize bırakıp gittiği.
En kıymetli mirastır, onu gözlerimiz
gibi,

Koruyup nesillere, biz de hediye
verelim.

Ey kendi ana dilinde konuşmaktan
utanıp,

Bununla gurur duyan

Fiyakalı züppeler

Kalbinizi okşamıyor türküler, telli
sazlar.

Bırak bunlar benim olsun.

Ancak Vatanın ekmeği,

Bir de ana yüreği

Sizlere haram olsun.

diyerek bir şekilde Tukay'ın ve Garipov'un görüşlerini paylaşmış, hatta biraz daha ileri bir görüşle bu mirasın gelecek nesiller için korunmasının gerekliliğini de belirtmiştir. Aynı şekilde, Vahapzade için ana dili aldığı ilk der-sidir. Annesinin ninnileri bu dille söylenmiştir. Ataları bu dille konuşup bu dille yazmışlar, bu dili kendilerinden sonra gelenlere miras bırakmışlardır. Tukay'ın söylediği gibi Vahapzade'de bu dünya ile ilgili tüm bildiklerini ana dili vasıtasıyla öğrenmiştir.

Vahapzade'ye göre ana dili, halkının tüm kültürünü içinde barındıran en temel unsurdur, onun dili, memleketinin dağlarından, havasından, suyundan, toprağından kopmuştur, tüm bunların bir parçasıdır. Şanlı tarihini bu dille yazan ve öğrenen halkın tüm geçmişi, yaşadıkları, zaferleri, mutlulukları kadar kederleri de bu dille kuşaktan kuşağa aktarılmış, bin yıllık tarihin oluşturduğu edebiyat ve kültür bu dille meydana getirilmiştir. Bu dil aynı zamanda, Şirvanî, Fuzulî gibi bu toprakların kadim ve bir o kadar da güçlü şairlerinin, binlerce yıllık destanların da dilidir.

Ana dilini namusu olarak gören Vahapzade, “Vatan ve millet aşkını, ana dili sevgisini kor hâlinde kalbinde taşımış ve bunu okurlarına vermeye çalışmış-tır. Bu yolda karşısına çıkan bütün engellere rağmen yaptığı mücadeleden bir [an] bile olsun vazgeçmemiştir.”¹² O, dilinin mutlaka korunması gerektiği düşüncesindedir ve ana diliyle konuşanlara iyi bir gözle bakarken, ana dilini bırakıp başka dilleri tercih edenlere de sert bir dille çıkışarak onların yediği ekmeği onlara haram etmiştir. Zira vatan toprağının nimetlerinden beslenip ana diline sahip çıkmamak affedilebilir bir tutum değildir.

11 VAHABZADƏ, Bəxtiyar (2004), *Seçilmiş Əsərləri İki Cildə 1 Cild*, Bakı, Öndər Nəşriyyat, s. 8-9.

12 BABASHOVA, Zhala (2014), “Milli Mücadele Şairi Bahtiyar Vahapzade”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/12 Fall*, s. 9-16.

Ana dilinin önemini en iyi bilen Türk topluluklarından biri de hiç şüphe yok ki Kırım Tatar Türkleridir. 1944 yılında, Stalin tarafından ana vatanlarından koparılıp zorla sürgün edilen Kırım Tatarları, ancak Stalin'in ölümünden sonra kendi topraklarına, kısmi de olsa, dönebilmişlerdir. Kırım Tatarlarının sürgün yıllarında birlik ve beraberliklerinin ve geri dönüş yolundaki çabalarının en temel dayanağı dilleri olmuştur. Bekir Çobanzade bunları *Ana Dil* şiirinde şöyle dile getirir:

*Men seni Qırımda, Qazanda taptım,
Yuregim qaynağan, taşqanda taptım.
Yat ilde muğayıp acınıp yürgende,
Ümütüm, xayalım şay tüşip yürgende,
Moynıña sarıldım, derdimni ayıp,
“Yurt” degen sözüñmen özüme qayıp.
Yırlarıñ bolmasa, maneñ bolmasa,
“Yurt” degen sözüñmen yürek tolmasa,
Ax, nasıl yürermen ğurbet yaqlarda,
Tanışsız, bilişsiz, yat soqaqlarda.*

*Bilmiymen türkmi, tatarı adıñ,
Pek yaman tathısñ, tañrıdan dadıñ.
Türkte, tatarda seniñ sözleriñ,
Ekisi eki çift muñlı közleriñ.
Quşlarğa, qaşqırğa öğretsem seni,
Sen bolsañ, öksüzniñ gönüliden süygeni.
Añlasın bir seni, düşman da süyer,
Bi yanık sözüñmen yüreği küyer.
İstiyemen özüñni er yerde körmek,
Camige, mixrabğa, sarayğa kirsem,
Deñizler, gölleriñ çetine irsem,
Seniñle düşmanğa yarlıqlar yazsam,
Sözüñmen oñmazmıñ gönülünü qazsam,
Qabrimde melekler sorğu sorasa,
Azrail tilimni kaç kere torasa,
Öz tuvğan tilimde ayt, maña dermen,
Öz tuvğan tilimde yırlap ölermen.
Göñlümiñi qağılar kemirip tuğranda,
Xalqımiñ tınışsız yıldızı uğranda,
Tuvğan til, başqa şey aqlıma kelmey,
Bir büyük sıyrımsıñ, düşmanlar bilmiy.*

Ben seni Kırım'da, Kazan'da buldum,
Yüreğim kaynarken, taşarken buldum.
Gurbette üzüntülü gezerken,
Ümidim, hayalim öyle kesik gezerken,
Boynuna sarıldım, derdimi anlattım,
“Yurt” dene sözünle kendime geldim.
Yırların olmasa, manan olmasa,
“Yurt” denen sözünle yürek dolmasa,
Ah, nasıl gezerim gurbet ellerde,
Tanımadığım, bilmediğim yabancı
sokaklarda.

Bilmem, Türk mü Tatar mı adın,
Çok tatlısın, Tanrı'dan tadın.
Türk'te, Tatar'da senin sözlerin,
İkisi iki çift kederli gözlerin.
Kuşlara, kurda öğretsem seni,
Sen olsan öksüzün gönülden sevdiği,
Anlasın bir seni, düşman da sever,
Bir yanık sözünle yüreği yanar.
İstiyorum seni her yerde görmek,
Camiye, mihraba, saraya girsem,
Denizler, göllerin yanına gelsem,
Seninle düşmana yarlıklar yazsam,
Sözünle, uğursuzun gözünü oysam,
Kabrimde melekler sorguya çekse,
Azrail dilimi kaç kere kesse,
Öz ana dilimde söyle bana derim,
Öz ana dilimde şarkı söyleyip ölürüm.
Gönlümü kaygılar kemirip dururken,
Halkımın parlak yıldızı vurduğunda,
Ana dil, başka bir şey gelmez aklıma,
Bir büyük sıyrımsın, düşmanlar biliyor.¹³

13 ÇOBANZADE, Bekir Sıtkı (2007), *Türk Lehçeleri Grameri*, ed. Ahmet Bican Ercilasun, Aktaran: Zühâl Yüksel,

Görüldüğü üzere, Çobanzade'nin ana diline bakışı da Türk dünyasının diğer şairlerinden çok farklı değildir. O da ana dilinin güzelliklerine vurgu yapar ve onu ümitleri, hayalleri olarak nitelendirir. Şair sadece ana diliyle şarkılar söylemek ister, sadece ana diliyle kaygılarını, üzüntülerini dile getirebilir, bundan dolayı Çobanzade'nin şiirinin belki de en önemli özelliği, ana vatanından uzaklarda, gurbette zorluklar içindeyken en büyük desteğinin ana dili olmasıdır. Çünkü ana dili, onun kendi benliğinden uzaklaşmamasına yardım eder. Bu sebeple, şairin ana diline olan sevgisi o kadar büyüktür ki o, kabirde sorgulanırken bile ana diliyle sorgulanmak ister.

Türkmen şair Mive Tuvakbayeva da *Türkmen Dili* adını verdiği şiiriyle katılır Türk dünyasının diğer şairlerine:

*Göroğlunñ gır atını kişnedip,
Ganım sarı keymir okun atanı,
Yıldız dağın tepesinden yol salıp,
Kırk yiğidi bilen goran Vatani.
Gayrı ile düşse Türkmen dilinde,
Nama aydıp gutarmandır vaspını,
Halkıñ yüreğine yazıpdır baki,
Erkinlige söygi bilen aslını.
Asırlar aşıpdır, galıpdır heñnam,
Hem galıpdır Göroğlunñ naması.
Ene dili hemem söygüli diyar
Türkmeniñ başına deñan namısı.*

*Ençe düşman dövüşse-de kastında,
Duşmandan sarsmandır ini Türkmen
Göroğlñ payhasın cemplap serinde,
Türkmençe sözläpdir ili Türkmeniñ.¹⁴*

Köroğlu'nun kır atını kişnetip,
Düşmanlara keymir oku atanı,
Yıldız Dağı'nın tepesinde yol salıp,
Kırk yiğidi ile korumuş vatani.
Başka ile düşse Türkmen dilinde,
Nağme söyleyip bitirememiş vaspını,
Halkın yüreğine yazmıştır bâkî,
Azatlığa sevgi ile aslını.
Asırlar geçmiştir, kalmıştır hengâme,
Ve kalmıştır, Köroğlu'nun nağmesi,
Ana dili hem de sevgili diyâr,
Türkmenin başına denk tuttuğu
namusu.

Nice düşmen döğüşse de kastında,
Düşmandan korkmamıştır ini Türkmen
Köroğlu'nun bilgisini toplayıp serinde,
Türkmence söylemiştir ili Türkmenin.

Mive Tuvakbayeva da diğer şairlerimiz gibi dilinin güzelliklerine vurgu yaparken onun millî benliği korumadaki vazifesine dikkat çekmektedir. Vahapzade gibi o da dilini namusu olarak görmekte ve dilinin eskiliğini Köroğlu'nun nağmelerine gönderme yaparak ortaya koymaktadır. Türkmen, ana dili sayesinde vatanını cesurca korumuştur; ana dili sayesinde gurbette bile kendi kimliğinden uzaklaşmamıştır.

Ankara, Akçağ Yayınları, s. 879.

14 TUVAKBAYEVA, Mive (1995), *Çağdaş Türkmen Şiirinden Örnekler*, haz. A. Gurbannepevov, A. Atabeyev, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 168-169.

Orta Asya'nın ötesinden, Özbek şair Rauf Parfi de *Ana Dilim* adlı şiirinde ana dilinin güzelliklerine vurgu yapar:

*Âftâb fârzândidir âltin dälälâr
Mol-mol nurin saçar bâş üzrâ bälqib.
U séning tilingdâ äytâr ällälâr
Âftâbdék ärdâqli, ey ânâ xälqim.
Mén erkâ oğling mân, gâh şe'r äytürmân,
Gâh tüşib âlurmân soqmâq, izinggâ.
Sén, yâzmâk üçün ärtgâ qäyturmân,
Séni yâzâcâkmân bu kün közimgâ.
Göyâ qismât deyâ, äyâtlâr yâzib,
Şundäy südrâb âlib kirärlâr cänggâ.
Bäs ne körgiliklâr, nimâ gâp özi,
Bu ne tälâtümdir, äytib bér méngâ?
Nähâtki ümr bâd örtäsä oylâr,
Ümr bâd zâncirbând etsâ xâtirât?!
Nävâiy bäytigä oxşaydi, yollâr
Bu taşlâr Hämzäning qâtili, häyhât...
Äbü-türk ötmışdän qälgân rivâyät,
Birâq sén bârsân-kü Özbék elidâ...
Şâir, şe'r äytmâqqâ sén şaşmä fâqät
Uluğ Älişerning qutluğ tilidâ.
Bu âlis quyâşdir, küyünib yânâr,
Âlis esdâlikdir bolmäydi ädâ.
U qaçân tuğlgân, bilmäs päygâmbâr,
U qaçân sönädi, bilmäydi Xudâ.
Sén-dä äbädiysän, ey ânâ tilim,
Séndä äyân bolgäy şâfqätim, qâhrim.
Héc qaçân, héc kimsä âlälmäs yülib,
Häqiqätni yülib âlälmäs, bägrim.
Qärä, yigirmänçi äsr ä'mâli
Bärçäning başidâ birdék beämân...
Vä lékin Lénin'ning gâlib xâyâli
Méning xâyâlimgâ oxşâr, ânücân.
Âftâb fârzândidir âltin dälälâr,
Mol-mol nurin saçar bâş üzrâ bälqib.
U séning tilingde äytâr ällälâr,
Âftâbdék ärdâqli, ey méning xälqim.*

Güneşin çocuğudur altın ovalar
Bol ışık saçar baş üzre parlayıp.
O senin dilinde söyler ninniler
Sema gibi cömert ey gerçek halkım.
Ben özgür oğlun gâh şiir söylerim,
Gâh düşerek bir patika izine.
Seni yazmak için geri dönerim,
Seni yazacağım bu gün gözüme.
Guyâ kader diye ayetler yazıp,
Nara atıp öyle girerler cenge.
Pes, ne kismetler, nasıl söz özü,
Bu ne telaştır, söyleyiver bana?
Hayret ebedî yok olsa düşünceler,
Ebedî zincirle bağlasa hatırat?!
Nevâî beytine benziyor yollar
Bu taşlar Hamza'nın katili heyhat...
Türk atası maziden kalmış rivayet,
İyi ki sen varsın Özbek ilinde...
Şair, şiir söyle, sen şaşma, yalnız
Yalnız Alişir'in kutlu dilinde.
Bu yaşlı güneştir içinden yanar,
Çok eski tarihtir, hatırlanmıyor.
O ne zaman doğmuş, bilmez peygamber,
O ne zaman sönecek bilmiyor Hüda.
Sen ki ebedisin ey ana dilim,
Sende hayat bulsun şefkatim, kahrım.
Hiç bir zaman kimse alamaz çekip,
Hakikati yolup alamaz bağrım.
Karanlık yirminci asır işleri
Her şeyin başında yalnız bi-aman...
Velakin Lenin'in büyük hayali
Benim hayalime benzer anacan.
Güneşin çocuğudur altın ovalar,
Bol ışık saçar baş üzre parlayıp.
O senin dilinde söyler ninniler,
Sema gibi cömert ey gerçek halkım.¹⁵

15 PARFİ, Rauf (2009), *Özbek Şairi Rauf Parfi*, haz. Hikmet Koraş, Konya, Kömen Yayınları, s. 365-366.

Parfi de tıpkı Tukay ve Vahapzade gibi annesinin ninnilerini ana diliyle duymuştur. O, şiirler yazarak hizmet eder ana diline çünkü ana dili onun geçmiştir, atalarından kalan mirastır. Vahapzade'nin Fuzulî'ye, Şirvanî'ye, Tuvakbayeva'nın Köroğlu'na yaptığı göndermenin bir benzerini de Parfi, Ali Şir Nevai'ye yapar. Zira o da dilinin uzun geçmişine, saygınlığına vurgu yaparak ana dilinin kendisi için en iyi ifade biçimi olduğunu belirtir. Tukay'ın sevincini, kahrını ifade edişi gibi o da kahrını, şefkatini ana diliyle, kendi öz diliyle ifade eder, bütün duyguları ana dilinde hayat bulur.

Parfi için de ana dili gelecek nesillere bırakmak zorunda olduğu bir mirastır. Bu nedenle ana diline sahip çıkılmalıdır. O, ana dilini ebedî, asla sönmeyecek bir güneşe benzetir ve o güneş de tüm halkı cömertçe aydınlatacaktır.

Kıbrıs Türklerinden Meral Kaşif ise *Güzel Türkçem* adlı şiiriyle sahip çıkar ana diline:

“Konuşmazsak dilimizi,
Yazmazsak Türkçemizi,
Dua etmezsek dinimizi
Söylemezsek türkülerimizi,
unutacağız.”
Londra'da hep bunları
düşündüm,
Konuştum, yazdım, dua ettim
türkü söyledim!!¹⁶

Türk dünyasının diğer şairleri gibi Kaşif de ana dilinin önemine vurgu yaparken onun millî ve kültürel yönüne işaret eder. Tukay gibi o da ana diliyle dua eder, ninnilerini, türkülerini ana diliyle söyler. Kaşif'in yaklaşımındaki önemli bir fark ise onun yabancı bir ülkede ana dilini kullanmasıdır. O, diğer şairlerin aksine öz yurdunda değildir ancak ana dilini unutmamak için onu kullanması gerektiğinin bilincindedir. Aksi hâlde ana dilini unutacak ve kendi benliğini yitirecektir.

Kazak şair Mağjan Jumabayulı da *Kazak Dili* adlı şiirinde sadece ana dilinin güzelliklerini ele almaz aynı zamanda halkının karşı karşıya kaldığı kötü durumlarda bile elinde kalan tek gücün ana dili olduğunu vurgular:

Küş kemidi, aybındı tuw quladı
Keşe batur- bugün qorqaq buğadı
Yerikke umtılgan uşqır jamı kisende

Qan suwınğan, jürek solğın soğadı

Güç azaldı, parlayan tuğ yıkıldı;
Dün yiğit, bugün korkak, esir alır
Hürriyet için çırpınan yüreği esaret
altında,
Heyecanını kaybetmiş, yürek cansız
cansız çarpar.

16 KAŞIF, Meral, *Sevgiden Öte*, (Basım yeri ve yılı bulunmamaktadır.), s. 14.

*Qıran qustıñ qos qanadı qırqıldı,
Kündey küşti, kürkiregen yel tındı.*

*Asqar Altay- altın ana yeste joq,
Batır, jandar- asqan jandar umıttıldı!*

Yerlik, yeldik, birlik, qayrat, baq, ardıñ

*Jawız tağdır joydı bärin ne bardın...
Altın Künnen başasız bir belgi bop,*

*Nurlı yıldız, babam tili, sen qaldıñ!
Jarıq körmey jatsañ da uzaq, ken- tilim,*

*Taza, teren, ötkir, küşti, keñ tilim.
Tarap ketken balalarıñdı bawırına
Aq qolıñmen tarta alarsıñ sen tilim!*

Alıcı kuşun çift kanadı kırkıldı,
Güneş gibi güçlü, haykıran heybetli
halk sindi.

Yüce Altay-altın ana hatırda yok,
Kahraman, hanlar-önder canlar
unutuldu!

Erlık, milliyetçilik, birlik, gayret, baht,
namus ve arın

Kötü kader yok etti hepsini...
“Altın Gün”den kıymetsiz bir nişane
olup,

Nurlu yıldız, babamın dili sen kaldın!
Uzun zamandır gün yüzü görmeyen
zengin, cömert dilim,

Temiz, derin, keskin, güçlü zengin dilim.
Dağılıp giden balalarımı bağırına
Ak kolunla-iyi niyetle, sevgiyle çekip
basarsın sen dilim! ¹⁷

Mağjan Jumabayulı ana dilini diğer şairlerden farklı bir biçimde ele alır. Ona göre eski şanlı günler gitmiş, halk eski gücünü yitirmiş, tarihin ulu hakanları, kahramanları unutulmuştur. “Altın Gün”den yani eski güzel günlerden geriye kalan sadece şairin ana dilidir. Ne var ki, o da uzun zaman gün yüzü görmemiş, zor günler geçirmiştir. Ancak Jumabayulı’nın “Altın Gün”e dönmemesinin tek umudu da yine ana dilindedir. Ana dili, zengindir, güçlüdür, keskindir ve derindir. O, dağılan, gücünü yitiren halka yol gösterecek, onu eski güçlü günlerine döndürecek nurlu bir yıldızdır. Rauf Parfi’nin güneşe benzettiği ana dilini Jumabayulı bir yıldızla benzetmiştir. Parfi’de güneş gibi ışık ve enerji kaynağı olan ana dili, Jumabayulı’da gecelere ışık salan bir yıldızdır.

Kırgız Türklerinden Alıkul Osmonov da *Ana Dili* şiirinde

Til üyrönüü:

*Caqşı körmök-süymöktön,
Enem tilin caqşı körüp üyrötkön,
Oyrotto cok, oñoy til beym, bizdin til,*

*Bir çaşımda: Ata, apa,
At, et degendi süylötkön.*

Til kadirloo:

*Çın köñüldön süymöktön,
Atam tilin: süygöndüktön süylötkön.*

Dil öğrenmek:

Hoşlanmaktır-sevmektir,
Annem dilini severek öğretti,
Oyratlar’da yok olmayan, kolay mı ki
bizim dil

Bir yaşımdayken: anne, baba,
At, et kelimelerini öğretti.

Dilin kıymetini bilmek:

Canıgönülden sevmekmiş,
Babam dilini: sevdiğinden öğretti.

17 ЖУМАБАЕВ, Мағжан (2002), *Сүй, жансаулем. Өлендер мен поэмалар*, Алматы, Атамұра, s. 48-49.

*Erdik önör bilim menen süylöşüp -
Bir cürsün dep bir çaşım da üyrötkön.*

Birge cüröm, ene tilin kadırlaym,

Bul til menen: işteym, süylöym, ır urdaym,

Başka tildi canday cakşı körsöm da:

Ene tilin süygönümdön cañılbaım.¹⁸

Erdem, bilgi ile konuşup-
Yan yana yürüsün diye bir yaşım da
öğretti.

Beraber yürürüm, ana dilin kıymetini
bilirim,

Bu dil ile: çalışırım, konuşurum, şarkı
söylerim,

Başka dili canım kadar sevsem de:

Ana dilimi sevmekten vazgeçmem.

diyerek hem Tukay'da hem de diğer şairlerde gördüğümüz tavrı sergiler. O da dilini annesinden öğrenmiştir ve bu dille çevresini, halkını tanımıştır. O da dilini kendine can yoldaşı olarak görmektedir ve ana diliyle çalışıp, konuşup şarkılarını söylemektedir. Osmonov için de ana dili annesinin ve babasının ona yadigârı, mirasıdır. Çünkü onlar şaire ana dilini daha küçücükken severek öğretmişlerdir. Osmonov başka dil öğrenilmesine karşı değildir, ancak hangi dili severse sevsin onun ana dili sevgisi bambaşkadır; onun ana diline olan sevgisinin yeri asla başka bir dilin sevgisi ile doldurulamayacaktır.

Türkiye Türklerinden ve Türkçülük akımının önemli isimlerinden biri olan Ziya Gökalp de ana dilinin önemini sadece fikrî anlamda ele almakla kalmamış bu konuda edebî eserler de kaleme almıştır. Dil konusunda pek çok bilimsel yazılar da yazmış olan Gökalp'e göre "Bütün Türklerin müşterek bir edebiyat ve ilim lisanına mâlik olması elzemdir."¹⁹ Bu görüşüyle onun ana diline bakışı diğer şairlerimizden nispeten farklılık göstermektedir. O, *Lisan* adlı şiirinde:

Güzel dil Türkçe bize,

Başka dil gece bize,

İstanbul konuşması

En sâf, en ince bize.

Lisanda sayılır öz

Herkesin bildiği söz;

Ma'nâsı anlaşılan

Lûgate atmadan göz.

...

Gayrılı sözler emmeyiz,

Çocuk değil, memeyiz!

Birkaç dil yok Tûran'da,

Tek dilli bir kümeyiz.

18 ОСМОНОВ, Алыкул (1964), *Чыгармалар жыйнагы 1 том*, Адабият, Чолпон-Ата, s. 269.

19 GÖKALP, Ziya (2007), *Bütün Eserleri-Bir Kitaplar 1*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s. 52.

*Tûran'ın bir ili var
Ve yalnız bir dili var.
Başka dil var diyenin,
Başka bir emeli var.*

*Türklüğün vicdânı bir;
Dîni bir; vatanı bir;
Fakat hepsi ayrılır
Olmazsa lisâm bir.²⁰*

diyerek tanımlar Türkçeyi. Ona göre Türkçe en saf, en temiz dildir ve Türkçeyi bırakıp başka dillere özenmek gereksizdir. Ancak, Gökalp'in ana dilini ele alışı diğer şairlerinden biraz farklıdır. Onun dili, yani Türk dili, tüm Turan İli'nin dilidir. Gökalp'in bu şiiri onun Türkçülük anlayışının bir sonucudur. O, diğerlerinin aksine dilini sadece kendi ülkesinin sınırları içinde konuşulan bir dil olarak değil, bütün Türk dünyasının dili olarak ele alır ve şiirinde Türk dünyasının “bir” olabilmesinin temelinde dil birliği olduğu fikrini öne sürerek Gaspıralı İsmail Bey'in “dilde birlik” görüşünü paylaşır.

Fazıl Hüsnü Dağlarca da *Türkçe Katında Yaşamak* adlı şiirinde “ses bayrağı” olarak tanımladığı dilinin güzelliklerine vurgu yapar:

*Seslenir seni bana “sonsuz”
Der ki çoğal,
Der ki uzan mutluluğuna
Usun, iyiliğin, doğruluğun,
Bir bilinmeyenden bir bilinene dek
Türkçe, varolduğumuz..
Türkçe, nice desem seni,
Onca güzelim.
Görünmek, derinleşmek,
Dolmak;
Seni düşünürüm, düşünürüm, yarı karanlıklarda, dal,
Anlarım onca.*

...
*Konuşamaz iken, o yusyuvurlakta,
Diyemez iken,
Artısı eksisi almış götürmüş
Toprağın bitkilerden arta kalan sağlığını,
Sıcak uzun
Bir kişiler geleceğine.*

20 GÖKALP, Ziya (1992), *Eserlerinden Seçmeler*, İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, s. 21-23.

*Seslenir seni bana bir duru su,
İçinde masallar, uygarlıklar saklayan,
Eski ozanlar kazınmış ilk yazıları ilk anıtlara,
Yankılanır
Alandan alana, uçsuz bucaksız,
Evrenden akınlarının uğultusu.
Ama başıyla beni, unutmuşum,
Yıldızını, güneşini, ayını, utanmadan..
Öyle köksüz günlerim gelmiş bozkır çadırlarında çırılçıplak,
Unutmuşum ana demesini bile,
Öykünmüşüm türküsünü ellerin,
Ağzıma bir kara düşmüş, başıyla beni.
İşte and içiyorum,
Bütün ölümler adına,
Bütün gençler, bütün doğacak çocuklar adına,
Varacağım deyişine gündüz gündüz,
Varacağım Tanrı'ya dek,
Soluğumda soluğun..
Seslenir seni bana "ova"m, "dağ"ım,
Nere gitsem bulur beni arınmış.
Bir çağ ki akar ötelere,
Bir ak ki yüce atalar, bir al ki ulu oğullar,
Türkçem, benim ses bayrağım...²¹*

Dağlarca'da da diğer şairlerin yaklaşımını görmek mümkündür. O, dilinin şanlı tarihinden söz ederken Orhun Yazıtları'na gönderme yaparak dilinin derin geçmişini ele alır, ancak bir de özeleştiri yaparak dilinden özür diler. Zira o, Türkçenin bırakılıp başka dillerde ilim ve sanat yapıldığı dönemleri hatırlayarak hayıflanır. Hemen sonra ise Vahapzade'de olduğu gibi, bu dilin gelecek nesillere bırakılması gereken bir miras olduğunun bilinciyle dilini korumak ve yaşatmak için ant içer. O, dilini bayrağıyla yani bağımsızlığıyla özdeşleştirir ve onu ses bayrağı olarak nitelendirir.

Sonuç

Milletler de tıpkı bireyler gibidir. Nasıl her bireyin kendisi hakkında bilgi veren bir kimliği varsa aynı şekilde milletlerin de bir kimliği vardır. Bu kimlik, o milletin insanlarını bir arada tutan, onları bir yapan, onların tarihini, coğrafyasını, her türlü gelenek ve göreneklerini, kısacası özünü anlatan dilleridir. Bu nedenledir ki, bu dilin korunması, geliştirilmesi, güçlendirilmesi oldukça önemlidir. Orta Asya'da Türklere ve Müslümanlara karşı 19. yüzyılın

21 DAĞLARCA, Fazıl Hüsnü <<http://www.siiirparki.com/daglarca11.html>>erişim 07.01.2015.

ikinci yarısında başlatılan ve uzun yıllar devam eden programlı bir asimilasyon çabası, Anadolu topraklarında ise Türk dilinin ikinci plana atılıp özellikle Arapça ve Farsça kelimelerin ve tamlamaların bolca kullanıldığı eserler, Genç Kalemler gibi grupların ve Gaspıralı İsmail Bey, Ziya Gökalp gibi şahısların ana dilinin korunması ve zenginleştirilmesi hususunda ciddi çalışmalar ortaya koymalarına zemin hazırlamıştır.

Ana dilinin korunmasının en iyi yolu da bu dili konuşan halkın bu dilin önemini kavramasından geçmektedir. Bunun için de en büyük görev şairleriyle büyük halk kitlelerine ulaşabilen şairlere düşmektedir. Kendilerine biçilen bu misyonun farkında olan şairlerimiz de dillerinin güzelliğini ve gücünü halka iletmek için pek çok şiir yazmışlardır.

Yukarıda Türk coğrafyasının pek çok farklı bölgesinden şairin aynı temayla yazdıkları şiirlerden görüleceği üzere, ana diline sahip çıkma fikri sadece birkaç kişiyle sınırlı değildir. Örneğin Azerbaycan'da Seyrafi Cöcölü *Ana Dilim Şirin Dilim*, Türkiye'de Rıfat İlgaz *Türkçemiz* ve İ. Hakkı Talas *Güzel Türkçem*, Başkurdistan'da Karam Bakirov *Ana Dil* ve B. Bikbay yine *Ana Dil* şiirleriyle bu konuda şiirler yazan isimlerin bazılarıdır. Tüm bu şairlerimiz ve şiirleri Türk'ün, Türk diline verdiği değerin tüm Türk dünyasının ortak duygulanma alanını işaret etmesi bakımından son derece mühimdir. Bu ortak duygulanma, ortak düşünce yapısını ve neticesinde şiirlerde kullanılan ortak sözvarlığını da etkilemektedir. Ninni, ana, baba, ata, dünyayı ve çevreyi tanıma, memleketinden uzaktayken bile ana dilinin kişiye yoldaş olması, dilin çok eskilere gitmesi, geçmişin büyük ozanlarının da aynı dili kullanması, ana dili sayesinde kişinin ve toplumun kendini daha güçlü hissetmesi ve onun korunması gibi kelime ve kavramların neredeyse şiirlerin tümünde ortak olduğu gözden kaçmamalıdır.

Ne var ki, Türk diline karşı duyulan bu ortak his küçük de olsa bazı farklılıklarla ele alınmıştır. Örneğin, Anadolu dışındaki Türk şairlerinin neredeyse tamamı şiirlerini “ana dili” diye adlandırırken Türkiye'den verilen örneklerde sadece “dil” kelimesinin kullanılmış olması manidardır. Bunun en büyük sebebi de adı geçen şiirlerin yazıldığı yıllarda Anadolu dışındaki Türk coğrafyalarında halka ana dilleri dışında başka bir dilin dayatılmasıdır. Nitekim şairlerimiz de eserlerinde sadece öz dillerinin yani ana dillerinin kendileri için yeterli olacağını vurgularken ana dillerinin özellikle de kendilerini kendi benliklerine götüren dua etmek, anadan ninni dinlemek, atalardan miras kalması gibi millî ve kültürel yönlerini ele alırlar. Ziya Gökalp'in “Lisân” şiirinde de görüleceği üzere Anadolu'da yazılan şiirler ana diline vurgu yapmaz. Bunun temel nedeni de muhtemelen Orta Asya'dakinden farklı olarak bu coğrafyada Türkçe dışında başka bir dilin zorla öğretilmemesi, Türkçeye rakip bir dil olmamasıdır. Bu coğrafyada dil denildiğinde tek anlaşılacak olan zaten ana

dilidir. Bunu ayrıca vurgulamaya gerek duyulmamıştır. Fakat bu coğrafyadaki mesele biraz daha farklı bir biçimde ele alınmaktadır. Yakın tarihte Türkçe kelimeler yerine özellikle Arapça ve Farsça kelimelerin kullanılmasından dolayı, Anadolu coğrafyasındaki mesele dilin sadeleşmesi, öz dilin öz kelimelerinin yani halkın anlayacağı şekilde kelimelerin kullanılması meselesidir.

Ana diline yaklaşım nasıl olursa olsun, Türk dünyası şairlerinin ana dili temalı şiirler yazması gözden kaçırılmaması gereken bir yaklaşımdır. Yazılıkları tarihler çeşitlilik gösterse de bu şiirler ana dilinin önemini göstermesi bakımından çağlarının ötesine hizmet etmektedirler.

Kaynakça

- AKSAN, Doğan (2003), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AYAN, Ekrem (2008), “İbiray Altınсарin ve Nikolay İvanoviç İliminski’nin Kazak Eğitim Sistemine Etkileri”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/7 Fall*.
- BABASHOVA, Zhala (2014), “Millî Mücadele Şairi Bahtiyar Vahapzade”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/12 Fall*.
- ÇOBANZADE, Bekir Sıtkı (2007), *Türk Lehçeleri Grameri*, Ed. Ahmet Bican Ercilasun, Aktaran: Zühâl Yüksel, Ankara, Akçağ Yayınları.
- DAĞLARCA, Fazıl Hüsni, <<http://www.siiirparki.com/daglarca11.html>> erişim 07.01.2015
- GARİPOV, Remi (1996), *Eserzer. III Tomda. I Tom. Şıgırzar, Poemalar*, Haz. N. V. Garipova, Öfö, Başkörtostan Kitap Neşriyeti.
- GÖKALP, Ziya (2007), *Bütün Eserleri-Bir Kitaplar 1*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- _____ (1992), *Eserlerinden Seçmeler*, İstanbul, Moğpa Kültür Yayınları.
- ЖУМАБАЕВ Мағжан (2002), *Сүй, жан сәулем. Өлендер мен поэмалар*, Алматы, Атамұра.
- KAŞİF, Meral, *Sevgiden Öte*. (Basım yeri ve yılı bulunmamaktadır.)
- KORKMAZ, Zeynep (1995), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ОСМОНОВ, Алыкул (1964), *Чыгармалар жыйнагы I- том*, Адабият, Чолпон-Ата.
- ÖZŞAHİN, Murat (2014), “Remi Garipov’un Şiirlerinde Başkurt Dili”, *Türkolojide ve Altayistikte Karşılaştırma ve Tarihi İncelemelerin Durumu ve Perspektifleri Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Başkurt Devlet Üniversitesi, Ufa, Başkurdistan, Rusya Federasyonu, 23-24 Aralık.
- PARFİ, Rauf (2009), *Özbek Şairi Rauf Parfi*, haz. Hikmet Koraş, Konya, Kömen Yayınları.
- TUKAY, Abdullah (2007), *Türk Lehçeleri Grameri*, Ed. Ahmet Bican Ercilasun, Aktaran: Mustafa Öner, Ankara, Akçağ Yayınları.
- TUVAKBAYEVA, Mive (1995), *Çağdaş Türkmen Şiirinden Örnekler*, Haz. A. Gurbannepesov, A. Atabeyev, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- VAHAPZADE, Bahtiyar (2004), *Seçilmiş Əsərləri İki Cildə I*, Bakı, Öndər Nəşriyyat.
- VARDAR, Berke (2002), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

